

JOANNA SMYŁA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Instytut Pedagogiki
ORCID – 0000-0002-2675-8421

WOKÓŁ WARTOŚCI WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY

Streszczenie: Artykuł dotyczy wartości cenionych przez współczesną młodzież. Jest ona szczególnie istotna obecnie, kiedy obserwujemy odchodzenie od społeczeństw tradycyjnych, zapewniających jednostce poczucie bezpieczeństwa, w kierunku społeczeństw ponowoczesnych oraz szybko zmieniającej się i nieprzewidywalnej rzeczywistości. Badaniami przeprowadzonymi w 2018 roku w celu poznania wartości cenionych przez dzisiejszą młodzież objęłam grupę 372 licealistów z województwa podkarpackiego. Zastosowałam metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. W ich systemie wartości najważniejsze miejsce zajmują zdrowie i szczęście oraz wolność i niezależność. Stan taki wydaje się zrozumiały i jest charakterystyczny dla rozwoju młodzieży i demokracji. Niezwykle istotna w życiu badanych jest również rodzina oraz praca, co może być odbiciem oddziaływań gospodarki rynkowej. Cieszą także wysokie lokaty, jakie w systemie wartości badanych zajmują edukacja i wykształcenie. Deklarowane przez młodzież wartości napawają optymizmem. Jednak należy pamiętać, że jej system wartości może ulegać zmianom, które warto śledzić, gdyż od kondycji moralnej młodych ludzi będzie zależał w niedalekiej przyszłości rozwój społeczny, gospodarczy i naukowo-techniczny kraju.

Słowa kluczowe: wartości, młodzież, zmiana społeczna

WARTOŚCI WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Wartości niemal od zawsze stanowiły przedmiot zainteresowania człowieka. Któż z nas bowiem nie chciałby wiedzieć kim jest, dokąd zmierza oraz co powoduje, że dokonuje określonych wyborów życiowych. Od dawna wielu badaczy prowadzi badania nad wartościami. Dotyczy to m.in. (1) pedagogów, którzy traktują wartości jako podstawę pomiaru skuteczności oddziaływania wychowawczego i dydaktycznego na dzieci oraz młodzież; (2) psychologów, którzy traktują je jako zjawiska

psychiczne o charakterze poznawczym; (3) socjologów, którzy lokują je w szerszym kontekście społecznym; (4) antropologów kultury, którzy definiują je przez pryzmat pożądanых i społecznie akceptowanych w danej kulturze przedmiotów, sądów czy też zachowań¹. Precyzyjne ujęcie i zdefiniowanie wartości nie należy jednak do łatwych zadań. Jednak często jest podejmowane przez badaczy. Dzieje się tak zapewne dlatego, że – jak zauważa Mariola Wojciechowska – „Człowiek ulokowany jest w świecie wartości i dla nich istnieje”. Ponadto według autorki egzystencjalna funkcja wartości wyznacza fundament działań każdego człowieka, służą one także tworzeniu przez jednostkę własnej tożsamości (Wojciechowska 2018, s. 15).

Na system wartości człowieka ma wpływ wiele czynników wewnętrznych, związanych m.in. z jego całościowym rozwojem, oraz zewnętrznych, dotyczących przemian społeczno-kulturowych i ekonomicznych, jak również oddziaływań wychowawczych podejmowanych przez środowiska: rodzinne, szkolne, grupę rówieśniczą, media. Zmiany społeczno-kulturowe dokonujące się w związku z procesem postępującej globalizacji polegają na odchodzeniu od społeczeństw tradycyjnych, gdzie wartości pełniły rolę trwałych drogowskazów, które nie dezaktualizowały się pomimo upływu czasu. W tym ujęciu można ulokować wartości traktowane przez filozofów obiektywistycznie, czyli istniejące niezależnie od tego, jak je oceniają ludzie. Człowiek w społeczeństwach tradycyjnych był podporządkowany normom społecznym, pełnił role wynikające z tradycji i zajmował określone pozycje społeczne. Usankcjonowany społecznie system wartości skutkowało poczuciem bezpieczeństwa i zrozumienia w obrębie własnej grupy i warstwy społecznej. Ludzie dążyli do tego, co znane, bliskie i sprawdzone. Niemal zawsze dokonywali wyboru celów i wzorów zachowań, opierając się na standardach grupowych. Na tym też polegało ich powodzenie życiowe (Szymański 2012, s. 7–9).

We współczesnym świecie warunki życia człowieka ulegają diametralnej zmianie. Funkcjonuje on w szybko zmieniającej się rzeczywistości, co wymaga od niego nieustannego podejmowania niekonwencjonalnych decyzji i związanego z tym ryzyka. Zwraca na to uwagę m.in. Mirosław J. Szymański, który twierdzi, że w tej sytuacji jednostka „nie może ograniczać się do jasnych, prostych, niezawodnych decyzji opartych na jednoznacznie pojmowanym i zinternalizowanym systemie wartości. Wraz z ciągłym poszerzaniem pola wolności jednostka staje się arbitrem w świecie wartości” (Szymański 2012, s. 9). Kultura postfiguratywna, charakterystyczna dla społeczeństw tradycyjnych, ustępuje miejsca przekazom

¹ Szerzej o sposobach ujmowania wartości typowych dla pedagogiki, socjologii, psychologii, kultury pisałam w tekście pt. *Świat wartości młodych kobiet*. W: G. Kryk, K. Solich, I. Konopnicka (red.), *Idea współżycia i współdziałania w edukacji dzieci i młodzieży. Teoria i praktyka*. Racibórz, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, 2016, 189–198. Por. M. Misztal, 1980, *Problematyka wartości w socjologii*. Warszawa, PWN.

o charakterze kofiguratywnym, opartym na uczeniu się od rówieśników, oraz prefiguratywnym, gdzie to młodsze pokolenia uczą starsze (Mead 1978).

Wartości są jednostce przekazywane i internalizowane przez nią w procesie wychowania. Głównym miejscem i źródłem kształtowania wartości, norm, postaw i stylu życia jednostki jest rodzina. Posiada ona własny system wartości i norm, które regulują zachowanie jej członków w kwestiach ważnych dla całej rodziny (Ochmański 1993, s. 83). Są one przekazywane młodym pokoleniom w procesach wychowania i socjalizacji. To w rodzinie są kształtowane wzorce stylów konsumpcji, awansu społecznego, kariery edukacyjnej i zawodowej (por. Kawula, Brągiel, Janke 2009, s. 47–49). W związku z obserwowanymi przeobrażeniami współczesnego świata i społeczeństwa rodzina stała się jedną z najważniejszych instytucji opiekuńczo-wychowawczych, społecznych i kulturotwórczych, mających za zadanie przygotować młodych ludzi do życia w nowych warunkach ustrojowych, kulturowych i cywilizacyjnych (Turoś 2004, s. 7–8).

Obok rodziny ważną rolę w przekazie wartości pełni szkoła i inne instytucje oświatowe, wspomagające rodzinę w pełnieniu jej funkcji. Szczególne zadania szkoły i edukacji rozumianej jako budowanie świata będącego harmonią przestrzeni duchowej i materialnej sprowadzają się do ochrony jednostki przed manowcami antywartości oraz zagrożeniami podstaw ludzkiego bytu (Szempruch 2012, s. 155). Nieocenioną rolę w procesie wychowania i kształtowania systemu wartości przez uczniów pełni nauczyciel. Relacje pomiędzy nimi ulegają zmianie wraz z rozwojem i dorastaniem uczniów (Przetacznik-Gierowska, Włodarski 1994), podobnie jak w przypadku relacji rodziców z dziećmi. Zmienia je także rzeczywistość otaczająca człowieka, zmieniają się „modele i wzory życia; dawne okazują się nieaktualne w stosunku do przyjętego nowego scenariusza aspiracji życiowych i dążeń” (Zawada 2013, s. 13).

W procesie wychowania nauczyciel kształtuje wrażliwość aksjologiczną ucznia. Ważne są dla uczniów wartości uznawane przez nauczyciela, ponieważ w relacjach z nim tworzą się ich systemy aksjologiczne (Szempruch 2013, s. 256).

Dzieci i młodzież podlegają również oddziaływaniom grupy rówieśniczej, która zaspokaja ich potrzebę przynależności, kontaktów towarzyskich, wzmacnia poczucie wartości, umożliwia wymianę opinii i poglądów (Przetacznik-Gierowska, Włodarski 1994). Współcześnie mamy do czynienia z wielkim postępowaniem w zakresie rozwoju technologii i rewolucją cyfrową. Nasila się wobec tego oddziaływanie na człowieka środków masowego przekazu. Mass media upowszechniają wartości kulturowe i społeczne, ale także mogą być źródłem manipulacji i szumu informacyjnego. Zasięg mediów i znaczenie, jakie mają dla współczesnych ludzi, sprawiają, że wywierają one niezwykle silny wpływ i oddziaływanie o charakterze wychowawczym zarówno pozytywnym, jak i negatywnym. Współcześnie w znacznej mierze to media

kreują kulturę, szczególnie za pośrednictwem filmów, muzyki, czasopism, ale też literatury, a także zapewniają rozrywkę i wypoczynek (Szymański 2012, s. 10).

M.J. Szymański pisze, że „tendencje globalizacyjne we współczesnym świecie, których nieodłączną cechą jest mała przewidywalność i wielopłaszczyznowość permanentnych zmian, niewątpliwie zasadniczo zmieniają kondycję współczesnego człowieka” (Szymański 2012, s. 8). Można – podążając za tokiem myślenia autora – zaryzykować stwierdzenie, że zmieniają również „kondycję” systemu wartości współczesnych ludzi, a tym samym mogą powodować utratę poczucia bezpieczeństwa, dezorientację oraz rodzić niepewność związaną z koniecznością podejmowania ryzykownych wyborów.

WARTOŚCI W ŻYCIU WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY

W ramach badań nad wartościami w polskiej psychologii rozwojowej można wyróżnić dwa nurty: badania rozwoju wartości w okresach przed dorosłością oraz w okresie rozwoju człowieka dorosłego (Cieciuch, Harasimczuk 2010, s. 33–45). Szczególnie ważne wydaje się poznanie systemu wartości młodych ludzi, stanu ich świadomości oraz zachodzące w nim zmiany. Jest to istotne, gdyż młodzież stanowi pokaźną część społeczeństwa oraz znajduje się na etapie wchodzenia w długoletnią aktywność w życiu społecznym i zawodowym. Od jej warunków życia i kondycji moralnej zależą w znacznym stopniu szanse rozwoju społeczeństwa, modernizacji gospodarki i postępu naukowo-technicznego (Szymański 2000, s. 6).

Podstawę badań nad kształtowaniem się systemu wartości w okresie adolescencji mogą stanowić dwie koncepcje z zakresu psychologii rozwojowej: koncepcja zadań rozwojowych Roberta J. Havighursta (1981) oraz koncepcja rozwoju tożsamości Erika Eriksona (1968). Rozwój człowieka w ujęciu Havighursta jest wyznaczany poprzez realizację kolejnych zadań rozwojowych, występujących w danym stadium rozwoju. Jedno z najistotniejszych zadań rozwojowych w okresie dorastania stanowi właśnie ukształtowanie spójnego systemu wartości (Havighurst 1981; Przetacznik-Gierowska, Tyszkowa 1996). Z kolei w koncepcji Eriksona rozwój jest związany z integracją ego. Według autora zadaniem młodzieży jest rozwiązanie konfliktu tożsamość vs rozproszenie ról (Erikson 2002, 2004), dzięki czemu osiągnięciem rozwojowym będzie ustalenie: kim jestem, kim mogę być, i wierność sobie (Erikson 2002, 2004). Pojawiają się one w momencie, gdy młody człowiek staje w obliczu podejmowania decyzji dotyczących dalszego życia. U podstaw tych pytań i związanych nimi wyborów leżą wartości preferowane przez nastolatków.

Adoleścenci nie mogą pozostawać obojętni i bierni w szybko zmieniającym się otoczeniu. Są zmuszeni do podejmowania wyborów – często ryzykownych –

dotyczących dalszego życia, na podstawie własnej hierarchii wartości. Hierarchia ta może różnić się w zakresie wartości uznawanych i odczuwanych. Podział ten został wprowadzony przez Stanisława Ossowskiego. Pierwsza grupa wartości posiada charakter „zinternalizowanych norm społecznych”. Przeważnie są one wspólne dla całej grupy społecznej i spełniają funkcję modyfikującą wobec wartości odczuwanych. Te zaś stanowią wyraz ludzkich pragnień i mają wyższy składnik emocjonalny niż wartości uznawane. Ich siła motywacyjna również jest wyższa, pomimo że częściej ulegają zmianom, są nietrwałe i wrażliwe na zmieniające się nastroje i pragnienia człowieka (Ossowski 2000).

BADANIA WŁASNE

W kontekście zaprezentowanych rozważań teoretycznych pojawiają się pytania o to, jakie wartości ceni dzisiejsza młodzież oraz w jakim stopniu w planowaniu przyszłości edukacyjnej, zawodowej, rodzinnej, społecznej i czasu wolnego młodzież liczy się ze zdaniem rodziny, nauczycieli, rówieśników i mediów.

Badania nad wartościami młodzieży licealnej przeprowadziłam w 2018 roku w wylosowanych liceach ogólnokształcących z terenu województwa podkarpackiego. Objęłam nimi grupę 372 osób, w tym 223 licealistki i 149 licealistów z klas trzecich.

W celu rozpoznania wartości preferowanych przez uczniów zastosowałam metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. Posłużyłam się skonstruowanym przez siebie kwestionariuszem, w którym znalazły się 24 wartości (tab. 1). Zadaniem badanych respondentów było dokonanie oceny znaczenia, jakie mają dla nich poszczególne wartości w kategoriach: bardzo duże, duże, średnie, małe, żadne.

LICEALIŚCI WOBEC WARTOŚCI – WYNIKI I DYSKUSJA BADAŃ WŁASNYCH

Tabela 1. Znaczenie wartości dla ogółu młodzieży licealnej

WARTOŚĆ	Bardzo duże		Duże		Średnie		Małe		Żadne	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Rodzina	230	61,8	99	26,6	31	8,3	10	2,7	1	0,3
Możliwość wspólnego zamieszkania przed ślubem	61	16,4	115	30,9	115	30,9	37	9,9	42	11,3
Małżeństwo	120	32,3	103	27,7	86	23,1	31	8,3	30	8,1
Posiadanie dziecka	114	30,6	103	27,7	73	19,6	33	8,9	45	12,1

WARTOŚĆ	Bardzo duże		Duże		Średnie		Małe		Żadne	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Edukacja i wykształcenie	207	55,6	126	33,9	30	8,1	4	1,1	4	1,1
Praca	213	57,3	133	35,8	20	5,4	1	0,3	4	1,1
Kariera, sukces	160	43,0	128	34,4	70	18,8	10	2,7	3	0,8
Mieszkanie, dom	207	55,6	121	32,5	31	8,3	8	2,2	4	1,1
Aktywność społeczna	51	13,7	83	22,3	147	39,5	69	18,5	20	5,4
Dobrobyt	123	33,1	164	44,1	69	18,6	11	3,0	4	1,1
Wygląd	84	22,6	165	44,4	106	28,5	12	3,2	4	1,1
Pozytywne relacje z innymi ludźmi	164	44,1	144	38,7	47	12,6	9	2,4	7	1,9
Wysoka pozycja społeczna	69	18,5	89	23,9	143	38,4	45	12,1	25	6,7
Zdrowie	286	76,9	66	17,7	16	4,3	2	0,5	1	0,3
Samorealizacja	191	51,3	122	32,8	50	13,4	3	0,8	5	1,3
Stabilizacja	212	57,0	117	31,5	36	9,7	3	0,8	3	0,8
Szczęście	275	73,9	77	20,7	13	3,5	3	0,8	3	0,8
Miłość	255	68,5	74	19,9	23	6,2	7	1,9	12	3,2
Wierność	255	68,5	80	21,5	20	5,4	8	2,2	5	1,3
Przyjaźń	249	66,9	88	23,7	23	6,2	7	1,9	4	1,1
Zabawa	112	30,1	138	37,1	95	25,5	21	5,6	5	1,3
Media (dostęp do komputera, Internetu, tv)	108	29,0	130	34,9	89	23,9	34	9,1	10	2,7
Wolność	264	71,0	80	21,5	21	5,6	3	0,8	2	0,5
Niezależność	236	63,4	101	27,2	28	7,5	4	1,1	2	0,5

Największe znaczenie spośród podanych wartości ma dla 94,6% badanej młodzieży *zdrowie* i *szczęście*, przy czym zdrowie (76,9%) nieco częściej niż szczęście (73,9%) odgrywa w ich życiu bardzo dużą rolę.

Nie zaskakuje fakt, że badani bardzo wysoko cenią sobie również *wolność* (92,5% ogółu badanych; 71,0% – bardzo duże znaczenie, 21,5% – duże znaczenie) i *niezależność* (90,6% ogółu badanych; 63,4% – bardzo duże znaczenie, 27,2% – duże znaczenie) – (tab. 1). Wysoka pozycja obu wartości może mieć związek z charakterystycznym dla wieku adolescencji dążeniem jednostki do niezależności i samodzielności. Znamienne dla tego etapu rozwoju człowieka jest koncentrowanie się na własnej osobie oraz bunt przeciwko kontroli zewnętrznej i wszelkim próbom ograniczania autonomii jednostki (Wysocka 2012, s. 34).

Chęć zachowania wolności osobistej może również być związana z nieco rzadszym przypisywaniem bardzo dużego znaczenia wartościom rodzinnym (61,8%). Zwłaszcza jeżeli młodzież rozpatrywała je (być może nie zawsze świadomie) w kontekście zjawiska indywiduacji obserwowanego w tym okresie w relacjach dzieci i rodziców. Indywiduacja polega bowiem na uwalnianiu przekonań i postaw młodzieży od przekonań i postaw ich rodziców oraz dążeniu do ustalenia

niezależnego stylu życia (Turner 1999, s. 356–357). Z tej perspektywy niższa ocena wartości rodzinnych nie musi dziwić. Choć należy pamiętać, że rodzina zajmuje bardzo wysoką pozycję w systemie wartości licealistów, o czym świadczy fakt, że jest ona niezwykle istotna dla 88,4% ogółu badanych. Młodzież bardzo potrzebuje jej wsparcia i zrozumienia ze strony rodziców w tym niezwykle trudnym dla siebie okresie, jakim jest dorastanie. System rodzinny zaś z dorastającymi dziećmi wymaga przeorganizowania w kierunku coraz bardziej partnerskich i przyjacielskich relacji.

Do grupy wartości rodzinnych możemy zaliczyć również *małżeństwo*. Wśród badanych nastolatków można zauważyć, że jest ono bardzo ważne dla 32,3% badanych, dla 16,4% zaś ma ono niewielkie (8,3%) lub żadne (8,1%) znaczenie. Należy zatem przypuszczać, że instytucja małżeństwa dla tych osób może zostać zastąpiona chęcią pozostania w związku nieformalnym. Tym bardziej, że bardzo bliskie licealistom są wartości uznawane za allocentryczne. Najwyżej spośród tego typu potrzeb 90% ogółu badanych lokuje: *wierność* (68,5% – bardzo duże znaczenie, 21,5% – duże znaczenie), 90,6% – *przyjaźń* (66,9% – bardzo duże znaczenie, 23,7% – duże znaczenie) i 88,4% – *miłość* (68,5% – bardzo duże znaczenie, 19,9% – duże znaczenie). Wartości te według Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej wiążą się z wrażliwością na potrzeby innych ludzi, zdolnością nawiązywania relacji interpersonalnych i rozumienia innych, a także gotowością do niesienia pomocy innemu człowiekowi. Najczęściej dotyczy to osób bliskich, które jednostka zna (Hejnicka-Bezwińska 1991, s. 50).

Adolescenci bardzo wysoko cenią również *pracę* (93,1%). Dla ponad połowy badanych ma ona bardzo duże znaczenie (57,3%), dla 35,8% zaś duże. Tak wysokie znaczenie pracy nie jest zaskoczeniem, gdyż właśnie praca jest traktowana jako istotny wyznacznik statusu i *wysokiej pozycji społecznej* człowieka (choć ta odgrywa znaczącą rolę dla 42,4% ogółu badanych). Należy jednak pamiętać, że relacje pomiędzy pracą zawodową i życiem rodzinnym stanowią płaszczyznę, na której często dochodzi do konfliktów pomiędzy małżonkami. Wobec równie wysokiego znaczenia rodziny i pracy dla respondentów można przypuszczać, że w przyszłości konflikty takie mogą pojawiać się w związkach. W konsekwencji badani mogą ponosić następujące koszty tej nierównowagi: nasilenie stresu, problemy zdrowotne, obniżenie nastroju i satysfakcji z życia rodzinnego oraz zawodowego, wypalenie zawodowe, a także dezintegrację rodziny (Michoń 2014, s. 98–99). Ważne w tym kontekście staje się przygotowanie młodych ludzi do umiejętnego łączenia pracy zawodowej z życiem prywatnym. Sposobem na godzenie obowiązków z obu sfer może być zastosowanie idei *work-life balance* (WLB), prowadzącej do osiągnięcia równowagi pomiędzy życiem osobistym i zawodowym.

Również *edukacja* i *wykształcenie* są wysoko oceniane przez 89,5% badanych licealistów (55,6% – bardzo duże znaczenie, 33,9% – duże znaczenie). Jedynie dla 8,1% respondentów ma ona średnie znaczenie, sporadycznie zaś małe lub żadne.

Jest to zrozumiałe zwłaszcza w kontekście czekającego ich egzaminu dojrzałości i konieczności podjęcia w niedalekiej przyszłości decyzji dotyczących wyboru kierunku dalszego kształcenia oraz aktywności zawodowej.

Wartości materialne oceniane przez badanych w kategoriach *dobrobytu* mają bardzo duże znaczenie dla 33,1 %. Bardzo duże znaczenie dla 55,6% badanych ma *posiadanie własnego domu lub mieszkania*, co może mieć związek z ich dążeniami do usamodzielnienia się. Pewnym zaskoczeniem jest dość niska, jakby się mogło wydawać, pozycja zabawy w ocenach młodzieży, która należy do grupy wartości hedonistycznych i przyjemnościowych. Dla co czwartego badanego ma ona średnie znaczenie. Można wobec tego wysnuć wniosek, że badana młodzież licealna stawia na edukację i wykształcenie oraz wyżej ceni takie wartości, jak zdrowie, szczęście (które jak widać nie musi wiązać się z zabawą), wartości allocentryczne, rodzinne czy też te związane z pracą.

Kolejnym istotnym zadaniem w podjętych badaniach było ustalenie stopnia uwzględniania przez licealistów opinii innych podczas planowania przyszłości edukacyjnej, zawodowej, rodzinnej, społecznej i czasu wolnego (tab. 2).

Tabela 2. Stopień uwzględniania opinii innych osób w planowaniu przyszłości

Osoby/ instytucje	Przyszłość	Stopień uwzględniania opinii									
		Bardzo niski		Niski		Przeciętny		Wysoki		Bardzo wysoki	
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Rodzina	edukacyjna	43	11,6	30	8,1	77	20,7	135	36,3	87	23,4
	zawodowa	48	12,9	44	11,9	85	22,9	116	31,3	78	21,0
	rodzinna	76	20,5	46	12,4	64	17,3	83	22,4	102	27,5
	społeczna	76	20,4	44	11,8	95	25,5	101	27,2	56	15,1
	czas wolny	95	25,5	61	16,4	84	22,6	62	16,7	70	18,8
Nauczyciele	edukacyjna	102	27,4	42	11,3	113	30,4	77	20,7	38	10,2
	zawodowa	117	31,5	62	16,7	101	27,2	66	17,7	26	7,0
	rodzinna	249	66,9	58	15,6	34	9,1	24	6,5	7	1,9
	społeczna	176	47,3	70	18,8	76	20,4	33	8,9	17	4,6
	czas wolny	251	67,7	52	14,0	37	10,0	24	6,5	7	1,9
Rówieśnicy	edukacyjna	94	25,3	80	21,5	114	30,6	66	17,7	18	4,8
	zawodowa	109	29,3	82	22,0	93	25,0	69	18,5	19	5,1
	rodzinna	144	38,7	71	19,1	89	23,9	55	14,8	13	3,5
	społeczna	89	23,9	48	12,9	105	28,2	84	22,6	46	12,4
	czas wolny	59	15,9	34	9,2	72	19,4	99	26,7	107	28,8
Media	edukacyjna	179	48,1	77	20,7	73	19,6	22	5,9	21	5,6
	zawodowa	179	48,1	52	14,0	78	21,0	41	11,0	22	5,9
	rodzinna	256	68,8	43	11,6	49	13,2	16	4,3	8	2,2
	społeczna	175	47,0	59	15,9	73	19,6	42	11,3	23	6,2
	czas wolny	169	45,4	62	16,7	72	19,4	29	7,8	40	10,8

Analiza danych w tabeli 2 upoważnia do wniosku, że w planowaniu przyszłości młodzież najbardziej liczy się z opiniami rodziny, bo ponad połowa badanych uwzględnia je w stopniu wysokim i bardzo wysokim w planowaniu przyszłości edukacyjnej i zawodowej, a blisko połowa rodzinnej. Wysoki wpływ rodzina ma również na planowanie przyszłości społecznej i sposobów spędzania czasu wolnego. Natomiast w bardzo niskim i niskim stopniu na planowanie przyszłości badanych wywierają wpływ media. Również ponad połowa badanej młodzieży w bardzo niskim i niskim stopniu uwzględnia opinie rówieśników w planowaniu przyszłości zawodowej i rodzinnej, natomiast częściej liczą się z ich zdaniem podczas planowania czasu wolnego. Okazuje się niestety, że nauczyciele nie wywierają na ogół wpływu na planowanie przyszłości rodzinnej, społecznej i czasu wolnego badanych. Analiza przyczyn takiego stanu rzeczy powinna być przedmiotem troski pedagogów. Z pewnością świadczy to również o konieczności przywiązywania przez nauczycieli większej wagi w procesie dydaktyczno-wychowawczym do poznawania celów i wartości współczesnej młodzieży i uwzględnianiu ich w przygotowaniu młodych ludzi do planowania przyszłości. Jest to istotne w kontekście złożoności współczesnego świata oraz konieczności odpowiedzialnego i samodzielnego podejmowania decyzji związanych z własną przyszłością.

PODSUMOWANIE

System wartości stanowi podstawę procesu decyzyjnego. Wartości są nabywane, internalizowane przez doświadczenie, kształcenie i obserwację. Ich wybór odzwierciedla przekonania danej osoby, a ich poziom zależy od jej decyzji, gdyż nadając czemuś wartość, jednostka dokonuje osądu z własnej perspektywy. Porusza się nieustannie pomiędzy poszczególnymi poziomami wartości.

Wyniki badań wskazują, że wartości mają znaczenie w życiu współczesnej młodzieży. Wartości deklarowane przez badanych napawają optymizmem. W ich systemie aksjologicznym najważniejsze miejsce zajmują zdrowie i szczęście oraz wolność i niezależność. Stan taki wydaje się zrozumiały i jest raczej charakterystyczny dla rozwoju młodzieży i demokracji.

Niezwykłe istotna w życiu badanych jest również rodzina oraz praca, co może być odzwierciedleniem oddziaływań gospodarki rynkowej. Uczniowie zdają sobie sprawę z dobrodziejstwa pracy, jakim jest osiągnięcie stawianych sobie celów. Cieszą także wysokie lokaty, jakie w systemie wartości badanych zajmują edukacja i wykształcenie. Młodzież zdaje sobie sprawę z dużego znaczenia wykształcenia w zdobyciu satysfakcjonującej pracy i godnego życia.

W ocenie wpływu osób/instytucji na planowanie przyszłości okazało się, że największy wpływ w tym procesie wywiera rodzina, natomiast niewielki mają nauczyciele. Analiza przyczyn niskiego wpływu nauczyciela na planowanie przyszłości młodych ludzi powinna stać się przedmiotem troski nie tylko nauczycieli, ale również nadzoru pedagogicznego i polityków oświatowych. Odnotowany stan jest wynikiem kryzysu szkoły. Odbudowa znaczenia szkoły w podejmowaniu decyzji związanych z planowaniem przyszłości młodzieży jest pilnym zadaniem edukacyjnym.

W rozważaniach na temat systemu wartości badanej młodzieży należy podkreślić, że może on ulegać zmianom, które warto analizować, ponieważ od wartości przyswojonych przez młodych ludzi będzie zależeć przyszły kształt życia społecznego.

LITERATURA

- Cieciuch J., Harasimczuk J., Döring A.K., 2010, *Struktura wartości w późnym dzieciństwie*. „Psychologia Rozwojowa”, 15(2).
- Erikson E.H., 1968, *Identity: Youth and crisis*. New York, Norton.
- Erikson E.H., 2002, *Dopełniony cykl życia*. Poznań, Dom Wydawniczy „Rebis”.
- Erikson E.H., 2004, *Tożsamość a cykl życia*. Poznań, Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Havighurst R.J., 1981, *Developmental tasks and education*. New York, Longman.
- Hejnicka-Bezwińska T., 1991, *Orientacje życiowe młodzieży*. Bydgoszcz, Wydawnictwo uczelniane WSP.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., 2009, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mead M., 1978, *Kultura i tożsamość. Studium dyskursu międzypokoleniowego*. Warszawa, PWN.
- Michoń P., 2014, „Nie rozdwoję się przecież”. *Konflikt czasu jako przeszkoda w osiągnięciu równowagi pomiędzy pracą a życiem prywatnym w Polsce*. W: R. Tomaszewska-Lipiec (red.), *Relacje: praca – życie pozazawodowe drogą do zrównoważonego rozwoju jednostki*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Misztal M., 1980, *Problematyka wartości w socjologii*. Warszawa, PWN.
- Ochmański M., 1993, *Istota wychowania w rodzinie a zachowanie dziecka w przedszkolu*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, t. XV.
- Ossowski S., 2000, *Z zagadnień psychologii społecznej*. Warszawa, PWN.
- Przetacznik-Gierowska M., Włodarski Z., 1994, *Psychologia wychowawcza*, t. 2, Warszawa, PWN.
- Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., 1996, *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, t. 1., Warszawa, PWN.

- Smyła J., 2016, *Świat wartości młodych kobiet*. W: G. Kryk, K. Solich, I. Konopnicka (red.), *Idea współżycia i współdziałania w edukacji dzieci i młodzieży. Teoria i praktyka*. Racibórz, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, 189–198.
- Szempruch J., 2012, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Szempruch J., 2013, *Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne*. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Szymański M.J., 2000, *Młodzież wobec wartości. Próba diagnoz*. Warszawa, Wydawnictwo IBE.
- Szymański M.J., 2012, *Przemiany wartości w zmieniającym się społeczeństwie*. „Debata Edukacyjna”, nr 5.
- Turner J.S., Helms D.B., 1999, *Rozwój człowieka*. Warszawa, WSiP.
- Turos L., 2004, *Wychowanie i kulturotwórcze funkcje rodziny*. Warszawa, Wszecznica Polska.
- Wojciechowska M., 2018, *Wartości młodzieży i jej rodziców. W kręgu refleksji nad edukacją*. Kielce, Wydawnictwo UJK w Kielcach.
- Wysocka E., 2012, *Nadzieja, wierność, troska jako podstawowe wyznaczniki i efekty ludzkiego rozwoju. Wprowadzenie teoretyczne*. W: E. Wysocka (red.), *Dzieci i młodzież w niegościnnym świecie. Zagrożenia rozwojowe i społeczne*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Zawada A., 2013, *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo zróżnicowanym*. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Impuls.

AROUND VALUE CONTEMPORARY YOUTH

Abstract: The article is related to the issues of values appreciated by modern youth. Nowadays, it is particularly essential, when we move from traditional societies towards post-modern ones as well as rapidly changing and unpredictable reality. In 2018, I conducted a research to find out the values appreciated by today's youth. A group of 372 high school students from the Podkarpackie province participated in my research. I used the diagnostic survey method and the survey technique. The values of health and happiness as well as freedom and independence take the most important place. This condition seems understandable in the development of youth and democracy. Family and work are also extremely important in the respondents' lives, which may be a result of market economy impact. What is more, the high positions are taken by education and education background. The values declared by young people are optimistic. However, it should be remembered that the value system may undergo changes. As a result, they should be followed due to the fact that economic, scientific and technical progress of the country will depend on the moral state of young people in the near future.

Keywords: values, youth, social change